

A TUDOR-KORSZAK GAZDASÁGI VÁLTOZÁSAI, AZ ANGOL POLGÁRI FORRADALOM ELŐZMÉNYEI

Angliában ekkor nyugodt volt a politikai helyzet, az uralkodó és a társadalom között összhang volt. Ez egy jól működő abszolutizmust tett lehetővé, melyben az uralkodó lemondott a széleskörű szabályzásról, és szélesebb mozgásteret engedett a polgárságnak. A polgárság így fejlődésnek indult, és a gazdaság tőkés fejlődése is elkezdődött.

1. Mezőgazdaság:

Ez a fejlődés a mezőgazdaságra is érvényes volt, itt is tőkés átalakulás ment végbe. A mezőgazdaság fő feladata ekkor a textil ipar alapanyaggal való ellátása volt. A parasztság is átalakult, a bekerítések miatt elvesztették földjeiket, ahol intenzív állattartás alakult ki. **1381**-ben megindult a jobbágyrendszer bomlása, a paraszti réteg kezdett eltűnni. Kis része földjének tulajdonosa lett, nagyobb része pedig földjétől megfosztva kisbérlő, vagy bér munkás lett. Ez a folyamat a XVI. században gyorsult fel igazán. A parasztság tehát több részre bomlott. Voltak **yeoman**-ok, vagyis a **tőkés bérlők**, akik főleg juhtenyésztéssel foglalkoztak, a **szabad parasztok** (free holder), akik viszonylagos jólétben éltek, és biztos gazdálkodást folytathattak. A **bérlő parasztoknak** már nem volt földjük, s így azt a földesúrtól kellett bérelniük. Helyzetük eléggé bizonytalan volt, mivel a bérleti szerződést könnyen fel lehetett bontani. Utánuk következtek a **bérmunkások**, akik teljesen elvesztették földjüket. Ők a manufaktúris iparba kapcsolódtak be (főleg posztógyártással foglalkoztak). Volt még ezen kívül egy negyedik réteg is, a **gentry-k** (újnemesség) rétege. Ők az újparasztokkal a tőkés ipar továbbfejlesztését tűzték ki célul.

2. Ipar:

Az ipar szerkezete is átalakult. A céheket manufaktúrák váltották fel, és kialakult a kiadási rendszer (verlag system), melynek keretében a vállalkozó bevonta a falusi parasztokat a termelésbe (háziipar). Ezek a parasztok a tőkés vállalkozótól kapták a nyersanyagot, és a készterméket pedig neki adták el. Ennek során **szétszórt manufaktúrák** alakultak ki, ugyanis a **termelési egységek szórtan helyezkedtek el**. Ezt később felváltotta a központosított manufaktúra, ami először a textiliparban hozott átalakulást. Ekkor élte fénykorát az angol posztógyártás. A fejlődés a nehéziparban (Sheffield, fémipar) és a hajógyártásban is végbe ment.

3. Kereskedelem:

A XVII. század második felétől az angolok is aktívan bekapcsolódtak a világkereskedelembé. Mindez az angol flotta fejlődésének volt köszönhető, akik 1588-ban legyőzték a Nagy Armadát, s ezzel jelentős fölénybe kerültek. A kereskedelem fejlődéséhez az uralkodói támogatás is hozzájárult, ugyanis neki ebből jelentős vámbevételei voltak. Ekkoriban hatalmas részvénytársaságok is alakultak, például a *Moszkva Társaság* és a *Kelet Indiai Társaság* (**1600.**). Az uralkodói monopóliumok, vagyis egyedárusítási jogok kiadásával fellendült a külkereskedelem is, és ekkor tették meg a gyarmatosítás első lépéseit, ám ezek a gyarmatok nem voltak hosszú ideig Anglia uralma alatt.

AZ ANGOL POLGÁRI FORRADALOM (1640-1689)

I. A forradalom előzményei

1. A nagy földrajzi felfedezések hatásai, a Tudor-korszak változásai:

- gyarmatosítás ⇒ piac a manufaktúrák termékeinek
- bekerítések ⇒ gyapjútermelés ⇒ gyapjufeldolgozás ⇒ manufaktúrák
- kialakul a világkereskedelem ⇒ meggazdagodik a polgárság:
 - kézművesek: haszon az iparcikkek eladásából
 - kereskedők: vagyonszerzés az áruszállításon



2. A Stuart-dinasztia abszolutista törekvései (1604-49)

A Stuart-dinasztia uralkodói **I. Jakab** (1603-1625) és **I. Károly** (1625-49.) voltak. Idejükben a Tudor abszolutizmus teljesen összeomlott. Ennek a fő oka az volt, hogy a Stuart uralkodók egy **sokkal keményebb, rendeleti kormányzást** akartak bevezetni. (Ehhez az európai - spanyol, francia - mintákat használta fel.).

Problémák: az abszolutizmus gyengesége

- A külföldi parlamentekkel ellentétben, **Angliában a parlament nagy hatalommal** bírt, és szilárdan működött. Jakab törekvései tehát felháborodást keltettek a parlamentben, ezért **1628-ban** megszavazták a **“Jogok Kérvényét”** (“Petition of Rights”), melyben a rendeleti kormányzás megszüntetését követelték. A felbőszült Károly ekkor fölöszlatta a parlamentet, és mindenféle tárgyalást és kérvényt elutasítva egyedül kormányozta Angliát.
- Hiányzott** az erős **hivatali** réteg is. Az ő szerepüket az úgynevezett **kegyencek** próbálták betölteni, akiknek a befolyása ekkor jelentős volt. Ilyen kegyenc volt például **Buckingham** hercege, (Ő volt a kor férfi szépsége, de sajnos a férfiakat szerette. Ezenkívül nagyon kedvelte a pompát és a szórakozást, aminek következtében az udvart jelentős adóságokba verte.), **Strafford** és **Laud érsek** (a csillagkamara vezetője).
- A kegyencek mellett az **anglikán egyház** is jelentős **befolyást** szerzett. Az uralkodó is anglikán vallású volt.



3. A puritán vallásnak irányzatainak kialakulása

Az anglikán irányzatnak azonban **ellenzői is voltak, a puritánok (ők voltak az angol kálvinisták**, nevük a *purus* = tiszta szóból ered). A katolikus maradványoktól akarták megszabadítani az anglikán egyházat. Elutasítottak mindenféle külsőséget (bálokat, ünnepeket) és csak a munkának éltek. 4 fő irányzatuk alakult ki:

- **Presbiteriánusok**: vallási téren a világi vezetők (presbiterek) befolyását akarták megnövelni, politikai téren pedig a parlamentet támogatták. **Társadalmi bázisát a gentryk és nagypolgárság** rétege adta. Ők **nem követeltek hatalmas változtatásokat**, csupán reformokat akartak.
- **Independensek** (függetlenek): ők azt követelték, hogy egyházközösségek önállóak legyenek, és hogy maguk dönthessenek működésükről. **Semmilyen emberi előírást nem fogadtak el, ha az véleményük szerint ellentmondott az isteni törvényeknek**. Társadalmi bázisát a **középpolgárság** adta. Céljuk az **alkotmányos monarchia** kiépítése.
- **Levellerek** (egyenlősítők): Egyik vezetője **John Lilburne** volt. Az egyenlősítők **politikai jogegyenlőséget**, és egy **köztársasági államforma** kialakítását követelték. Társadalmi bázisát a **kispolgárság és a szegény parasztság** alkotta mivel ők voltak azok, akik nem tudtak bekapcsolódni a politikába.
- **Diggerek**: ők a **legalsóbb társadalmi rétegből** kerültek ki, akiknek még magántulajdonuk sem volt, ezért **kommunistikus követelésekkel** léptek fel. Ilyen vezető volt **G. Winstley**.

Az erőteljesen anglikán vallású I. Károly ebben az időszakban **kegyetlen puritánüldözést** hajtott végre. Az üldözöttek nagy része ekkor Amerikába menekült.

4. **Gazdasági gondok** is jelentkeztek a Stuart uralom idején, az államkincstár ugyanis pénzzavarokkal küzdött. Ezen I. Károly rendeleti úton bevezetett **adókkal** és monopóliumok árulásával próbált segíteni (ez utóbbival azonban csak a belkereskedelem meggyengülését, és lassú tönkremenetelét érte el.)

II. A polgári forradalom fogalma

Forradalom: lényeges és gyorsan bekövetkező változás

Polgári forradalom: olyan forradalom, amit a **polgárság** vezet.

Célja: a **polgárok részt kérnek maguknak a hatalomból**, az ország irányításából a királlyal szemben. **Oka**: a **királyok egyre jobban rászorúlnak a polgárok vagyonára**, akik a pénzért cserébe **jogokat követelnek**.

III. Az Angol Polgári Forradalom szakaszai

A forradalom közvetlen előzménye: a skót felkelés (1639-40)

Ebben az időszakban **Skócia a királytól független nemesi vezetés alatt állt. Károly ezt semmibe vette**, és egy kemény abszolútikus hatalmat akart bevezetni Skóciában is, és az anglikán egyház befolyása alá akarta rendelni a skót kálvini egyházszerkezetet. Az elszánt **skótok azonban fegyvert ragadtak** hitük és politikai különállásuk védelmére, s **sorozatosan győzelmet arattak a királyi haderő fölött**. Károly pénzhiánnyal küzdött és az elégedetlenségek miatt nem mert több adót kivetni rendeleti úton, ezért **1640 tavaszán 12 évi szünet után ismét összehívta a parlamentet**.

1. Parlamentális szakasz: (1640-42)

Ez a szakasz két részre bontható.

- a) **Rövid parlament** időszaka: Károly ekkor terjesztette elő kéréseit, vagyis az **adók megszavazását**. A **parlament** azonban ehelyett **saját követeléseivel** lépett fel, vagyis a **rendeleti kormányzás megszüntetését**, a rendszeres működést, a **gyűlölt intézmények** (pl. a csillagkamara) **fölszámolását** és a **kegyencek felelősségre vonását** követelte. Ez nem tetszett az uralkodónak, ezért **hatheti ülés** után fölszámolta az országgyűlést.
- b) A skótok azonban már Angliába is betörték, és Károlynak még mindig nem volt elegendő pénze egy erős hadsereg felállítására, ezért **1640 őszén** ismét összehívta a parlamentet. Ez volt a **hosszú parlament** időszaka (egészen **1653-ig** folytak az ülések). Az uralkodó és a parlament folyamatos vitájából végül a parlament került ki győztesen és érvényt szereztek követeléseiknek. Az uralkodó kénytelen volt fölszámolni a gyűlölt intézményeket, kivégeztette kegyenceit. A parlament ezen kívül kimondta, hogy beleegyezése nélkül tilos adót szedni, és csak saját magát oszthatja föl. Ez azonban már sok volt Károlynak, ezért fegyverrel indult a parlament ellen.

2. A polgárháborúk kora (1642-49)

a) Erőviszonyok

A polgárháború kitört. Két csapat alakult: az uralkodót támogató **gavallérok** csapata, akik főleg a gentlemanek soraiból kerültek ki; és a parlament oldalán álló puritánokból álló sereg, akiket hajviseletük miatt **“kerekfejűeknek”** neveztek el. Az **uralkodói sereg sokkal képzetebb** volt, mint a parlament serege, ám a kerekfejűek sokkal több támogatást kaptak, hiszen az **iparilag fejlett déli országrészek mind a parlamenti sereget támogatták**, miközben a pénzszerűben levő uralkodó csak az északi nemességre, a meggyengült anglikán egyházra és felesége révén némi francia segítségre számíthatott. **1642-ben az Edge Hill-i** ütközetben a királyi csapatok győztek.

b) Cromwell katonai reformjai



Ennek hatására a parlamenti sereg átalakult. Ekkor lépett fel a polgárháború legjelentősebb alakja, **Oliver Cromwell, aki** egy úgynevezett **új mintájú hadsereget** hozott létre (*New model army*). Ezt a sereget **jómódú parasztokból és kézművesekből** toborozták, s így az sokkal ütőképesebb lett, mint a korábbi szedett-vetett népségből álló kerekfejűek csapata. Cromwell seregének fő erejét a **vaspáncélos lovasság** adta, akiket **“vasbordájúaknak”** neveztek el. A puritán sereget kemény **fegyelem és fanatizmus** jellemezte. Jelszavuk ez volt: **„Bízzál Istenben és tartsd szárazon a puskaport!”** A hadseregreform meghozta a kívánt hatást, és **1644-ben Marston Moornál**, majd egy évvel később **1645 Nasbynél** az independens sereg győzelmet aratott a királyi sereg felett. A döntő ütközetre **1648-ban Prestonnál** került sor, ahol a király serege csúfos vereséget szenvedett.

c) A király kivégzése

Cromwell hatalma ezután jelentősen megnőtt. 1648. december 2-án bevonult Londonba és **kiűzte a presbiteriánusokat** a parlamentből, melyben mindössze **100 independens képviselő maradt** ("csonka parlament"). Az átalakított parlament Stuart Károlyt halálra ítélte, és **1649. január 30-én kivégeztette**. Anglia **1649-ben köztársasággá alakult**.

3. Az independens köztársaság kora: (1649-53)

a) A hatalom irányítása

Ennek az időszaknak **fő hatalmi szerve a csonka parlament**, melynek felsőházát teljesen megszüntették. A végrehajtói hatalmat az independens tisztekből álló **államtanács** képviselte. A **hadsereg** szintén az independensek befolyása alá tartozott.

b) Külpolitikai sikerek

Ebben az időben Anglia **látványos külpolitikai sikereket** ért el. **1649-51. között** elfoglalták Írországot, majd Skóciát, s így **megvalósult a sziget teljes területi egyesítése** (Wales már régebben Anglia fennhatósága alá került). Cromwell ezután az **angol flotta megerősítése** mellett döntött, és **1651-ben kiadták a hajózási törvényt** ("Act of Navigation"), melyben kimondták, hogy Angliába kizárólag angol, vagy a termelő ország hajója szállíthat árut. Ezzel **kizárták a szigetről a holland közvetítő kereskedőket**. A hollandokat ez felháborította, és háborút indítottak Anglia ellen. Az **1651-72-ig tartó háborús időszak** végül Anglia fölényével zárult és a **szigetország kezdte átvenni a tengeri uralmat**.

c) Belpolitikai válság

Belpolitikai szempontból azonban **már nem volt annyira sikeres** Cromwell. Az independensek hatalmának biztosítása érdekében győzelmet aratott a királypárti presbiteriánusok felett és leszámolt a számára radikális levellerekkel is. A **levellerek legyőzése után a köztársaság támogatóinak száma megfogyatkozott**. Olivernek ekkor két lehetősége volt a belpolitikai helyzet megoldására. Az egyik lehetőség egy új támogató bázis keresése volt. Cromwell azonban a második lehetőséget, vagyis **hatalmának megváltoztatását választotta** és **1653-ban felvette a Lord Protector** címet.

4. A Lord Protectorátus időszaka (1652-60)

- Oliver átalakította az intézményrendszert. Megszüntette a csonka parlament működését, és helyére a saját híveiből kinevezett **Szentek Parlamentjét** állította. Ezzel Cromwell **katonai diktatúrát** vezetett be Angliában.
- A parlament időközben felajánlotta neki a királyi címet, ám Cromwell ezt nem fogadta el, mivel látta, hogy királysága nem tartott volna sokáig.
- Oliver Cromwell **1658-ban** halt meg. Utóda fia, **Richard** lett. Neki azonban nem volt olyan tekintélye, mint apjának, ezért korán lemondott a trónról. Anglia ezután ismét monarchiává alakult.

5. A restauráció időszaka: (1660-88)

- Ekkor az angolok a monarchia visszaállítása mellett döntöttek, és meghívták a trónra a kivégzett I. Károly fiát, akit **II. Károly** (1660-85) néven koronáztak királlyá.
- A beiktatás előtt azonban a királynak el kellett fogadnia a **bredai nyilatkozatot**, melyben ígértet tett arra, hogy nem bünteti meg apja gyilkosait, nem rendezi vissza az 1642-től folyamatosan átrendeződött birtokviszonyokat, és tiszteletben tartja a vallásszabadságot. (vagyis **gyakorlatilag helyben hagyta volna a forradalom addigi eredményeit**)
- **1673**-ban kiadta a **Test Act** törvényt, ami **megtiltotta a katolikusoknak a hivatalok viselését**. **1679**-ben bevezették a **Habeas Corpus**-t, ami kimondta, hogy az előzetes letartóztatásban lévőket csak 24 órára lehet bevinni.
- Károly és utóda **II. Jakab** (1685-88) **nem tartották be a bredai nyilatkozatot**. A királygyilkosok megölése még nem okozott nagy felháborodást, ám amikor II. Jakab lépéseket tett a birtokviszonyok visszaállítására, és francia támogatással a katolikus vallást akarta bevezetni, akkor egy **újabb forradalom tört ki**.

6. A “dicsőséges forradalom” (The Glorious Revolution) időszaka (1688-89)

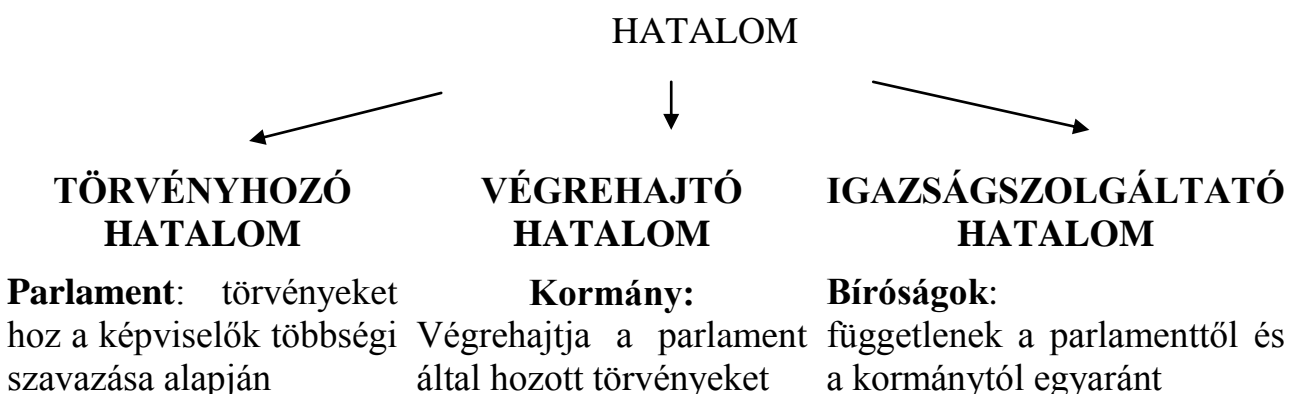
a) Orániai Vilmos hatalomra jutása

Károly és Jakab, **XIV. Lajostól** pénzügyi támogatás kapott, s így lehetőségük volt arra, hogy a rendeket kiszorítsák a hatalomból. Ennek következtében jelentősen megnőtt a francia befolyás Angliában. Az angol rendek ekkor meghívták a trónra **Orániai Vilmos** holland kormányzót, aki hatalmas sereggel érkezett. Jakab Franciaországba menekült. Vilmos megszerezte az angol trónt, ám koronázása előtt aláírták vele **1689**-ben a **“Jognyilatkozat”**-ot (*“Bill of Rights”*).

b) A hatalmi ágak szétválasztása

Ekkor indult meg Anglia alkotmányos monarchiává alakulása, ami majd csak a XVII. század közepére zárult le. Az alkotmányos monarchia élén a király állt, de nem ő, hanem a parlament kormányozott. Megtörtént a **hatalmi ágak szétválasztása** is **Montesquieu** elvei alapján:



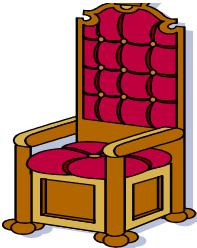


A zsarnokság és a diktatúra elkerülhető a **hatalom három részre való megosztásával**:



A király ekkor már csak reprezentatív szerepet töltött be. Kezdetben ugyan még volt vétőjoga, de később erről is lemondott. Ebben a tekintetben a XVII. század óta nem volt jelentős változás Angliában. **1701**-ben kiadják a **Trónöröklési törvényt**, mely szerint a trón a **Hannoveri-dinasztiáé**, ez a dinasztia **1714-1901**-ig volt trónon.

„A király uralkodik, de nem kormányoz.”

c) **Az angol államforma változásai a forradalom alatt:**

Államforma	 abszolút királyság	 köztársaság	 diktatúra	  alkotmányos királyság
Ki áll az állam élén?	király	köztársasági elnök	diktátor	király
Kié az igazi hatalom?	király	parlament	diktátor	parlament

d) **Anglia további fejlődése**

Angliában ekkor két párt alakult. A mai konzervatívoknak megfelelő **Tory-k**, akik az anglikanizmus eszméit hirdették, és a nagybirtokosok érdekeit képviselték. A másik párt a mai liberálisoknak megfelelő **Whig-ek** voltak. Ők a puritanizmus hívei voltak, és a kereskedői réteg érdekvédelmét valósították meg. A XVII. századtól a két párt váltogatta egymást a hatalomban. Kezdetben azonban több volt a Whig győzelem. Ez nagy hatással volt Anglia külkereskedelmére. A XVII. század során Anglia - Spanyolországgal és Hollandiával szemben - kezdte kezébe venni a világtengerek feletti uralmat. Ekkor indultak meg Anglia nagy gyarmatszerző akciói (Indiában, Észak-Amerikában, ahol a franciákkal szemben szereztek területeket, illetve Afrikában. Ekkor körvonalazódott az az elv, miszerint az angol flottának - ahhoz, hogy megőrizze vezető szerepét - akkorának kell lennie, mint a második és harmadik legnagyobb flottának együtt.